

Environmentálna výchova vo výuke architektov

Nazeranie na architektúru prešlo vývojom rovnako bohatým ako architektúra sama. Názory oscillovali od zdôrazňovania estetických a kompozičných kritérií až po vyabstrahovanie funkcie ako takmer jediného faktora hodnotenia. Architektúra sledovala krivku kultúrneho a technického vývoja civilizácie a stávala sa jej odrazom a nositeľom charakteru doby.

Architektúra podľa nášho názoru predstavuje procesuálne i z hľadiska výsledku nielen systém kompozično-funkčný, ale aj environmentálne-sociálny. Technické revolúcie mimoriadne zvýšili sebedomie civilizovaného ľudstva. Prispôsobovanie sa zmenilo takmer jednoznačne na rôzne formulované predstavy (a znaky) o ovládnutí prostredia. Tento trend však čoraz viac naráža na medzné činitele, predovšetkým na ohraničené surovinové a energetické zdroje, ale najmä na vážne znečistenie prostredia a narušenie jeho stability.

Signály hroziacej všeobecnej environmentálnej krízy sa samozrejme odrazili aj v kvalite architektúry a sídelných celkov. Hlavne v krajinách, kde stupeň nekritického sebedomia riadiacej sféry presiahol akúkoľvek mieru únosnosti, dospela aj architektúra do výraznej environmentálnej recesie. Kríza súčasného sídla často nespočíva len v zlej kvalite stavebnej realizácie alebo v absencii architektonickej spôsobilosti jednotlivcov, ale najmä v ťažko akceptovateľnom až neakceptovateľnom charakte prostredia.

Prispieť k riešeniu krízy prostredia znamená poznať procesy, ktoré v ňom prebiehajú, t. j. poznať a rešpektovať správanie sa jednotlivých ekosystémov. Platí to pre všetky aktivity človeka, ktoré viac alebo menej zasahujú do pretvárania prostredia. Architektúru, ktorá sa výraznou mierou zúčastňuje na pretváraní a vytváraní prostredia, by mal jednoznačne determinovať environmentálny prístup k tvorbe.

Environmentálna podstata architektúry spočíva jednak vo vstupoch do prostredia existujúceho, jednak vo vytváraní prostredia nového.

Na túto väzbu sme na Fakulte architektúry STU upozorňovali v rámci výučby i vedeckovýskumnej činnosti už počas minulého desaťročia. Vychádzame z toho, že veda a teória môže architektúru skúmať a interpretovať, alebo programovať budúce tvorivé postupy. V čase, keď sa veci ťažko nazývali pravým menom, environmentálnu podstatu tvorby sme formulovali v rámci iných, modifikovateľných programov.

Pre účely výučby a výskumu na FA je vhodné vrátiť sa k pôvodnému, čistému pojmu "ekológia" a nechápať ho ako módné slovo alebo prívlastok krášliaci a "aktualizujúci" mnohé žurnalistické a politické vyhlásenia alebo reklamné slogany, často v tom najnezmyselnejšom kontexte.

Ekológia v najvšeobecnejšom ponímaní je veda o vzájomných vzťahoch medzi živými organizmami a ich prostredím. Primárnym živým obsahom tohto prostredia je človek a spoločenstvo ľudí. Z toho vyplýva, že i v architektonickej tvorbe a architektonickej vede je možné (alebo priam žiadúce) "požičať si" pojmový aparát i metódy bádania ekológie a s úctou a rešpektom realizovať svoje zásahy do prostredia.

Optimálny spôsob intervencie architekta je zapojenie sa do procesov prebiehajúcich v prostredí tak, aby neprišlo k výrazným negatívam v ich priebehu.

K systému "prostredie" môžeme mať hierarchizované vzťahy:

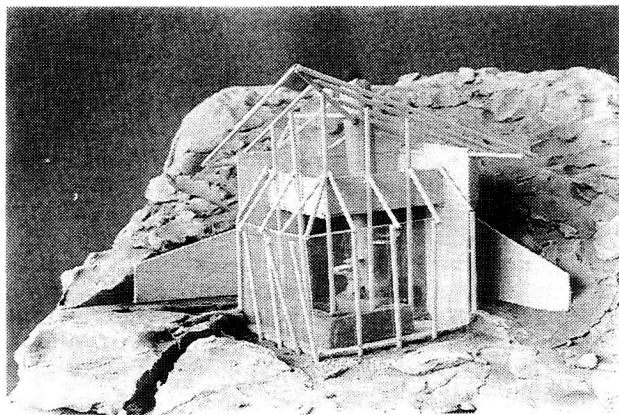
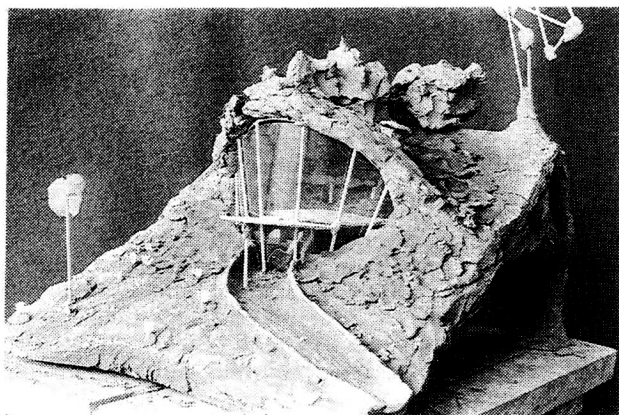
Miera fungovania systému závisí od schopnosti a miery samoregulácie. Riadiace aktivity historicky spočívali v hľadaní proporcie medzi usmerňovaním a ovládaním. Usmerňovanie spočíva viac v reagovaní na poznané procesy, riadenie ovládaním ich často ignoruje a degraduje. Riadenie systému usmerňovaním a regulovaním nebráni produktívnej a aktívnej samoregulácii, ovládanie vylučuje možnosť vzniku optimálnej miery samoregulácie. Ekosystém - v našom ponímaní aj sídlo a architektonický súbor či objekt - je tým stabilnejší, čím viac procesov vystačí so samoreguláciou.

Výučbu environmentálnej problematiky na Fakulte architektúry STU ťažiskovo zabezpečuje a metodicky usmerňuje Katedra experimentálnej a ekologickej viazanej tvorby a Katedra krajinnéj a parkovej architektúry. Našou snahou však je, aby ekologickej prístup k architektonickej a urbanistickej tvorbe bol samozrejmy na všetkých pracoviskách fakulty.

Environmentálna výchova sa zatiaľ realizuje v rámci tzv. skupinového prehľbujúceho štúdia pre poslucháčov 5. a 6. ročníka a trvá tri semestre. Končí diplomovou prácou, kde sa kladie dôraz práve na ekologickej prístup k riešeniu danej témy.

Skupinové štúdium Ekologickej viazaná architektonická tvorba sa prvýkrát otvorilo v šk. r. 1990/91. Vďaka otvoreniu sa svetu podarilo sa v rámci neho okrem pôvodne plánovaného programu štúdia realizovať aj niekoľko prednášok zahraničných hostí. O "slniečnom obale" prednášal prof. R. Knowles zo školy architektúry Univerzity južnej Kalifornie (USA), na tému väzieb architektúry a prostredia (Formy bývania v Ázii) prednášal viedenský architekt M. Bier, o súčasnej architektúre Nórska, jej koreňoch a tradíciách arch. Ø Grønning z Oslo (Nórsko). Koncom júna t. r. sa uskutočnil 1. ročník "Letnej školy ekologickej viazanej tvorby". Bol zameraný na použitie alternatívnych stavebných materiálov a viedol ho prof. Gernot Minke z Gesamthochschule v Kasseli (SRN) - významný odborník na použitie hliny v architektúre. Letnej školy sa okrem našich poslucháčov skupinového štúdia zúčastnilo aj 11 študentov prof. Minkeho.

Vo výučbe je základnou premisou formulácia nevyhnutnosti poznania prostredia, do ktorého vstupujeme. Postupne budeme

Ukážky návrhov turistickej chaty v Štiavnických vrchoch, ktoré spracovali účastníci letného seminára pod vedením prof. G. Minkeho a doc. J. Keppla

musieť hlavne mladých ľudí vychovávať aj k zmene vzťahu k predstavám pohody a blahobytu, ak sú podmienené exploataciou neobnoviteľných zdrojov. Procesy v každom type prostredia majú vlastnú dynamiku, ktorá ovplyvňuje každý vstup.

Environmentálna výchova nespočíva iba v pochopení všetkých kvantifikovateľných faktorov, účinkov a ich súvislostí, ktoré v prostredí pôsobia. V definitívnej polohe musí ísť o zmenu životnej filozofie, o pochopenie existenčných priorít. V tomto smere je absencia "ekologického vedomia" zrejme najvyššia. Osvojovaniu si návykov, ktoré v subjektívnom vedomí vyvolajú príslušnosť k cieľovému "ekologickému svetonázoru" slúžia cvičenia, kde študenti skúšajú pozrieť sa na architektúru a vytvorené prostredie prizmou ekológie a aplikujú klasickú ekologickú terminológiu do oblastí architektúry. Jednotlivé objekty sa tak stávajú predátorskými agresormi a začínajú ovládať pôvodne stabilizované harmonické prostredie. Inokedy možno nájsť symbiotický vzťah starej a novej architektúry alebo objektov s rôznymi funkčnými náplňami.

Do prostredia relatívne nepretvoreného vstupujeme v našich podmienkach hlavne pri tvorbe obytných, rekreačných a poľnohospodárskou výrobou podmienených objektov a súborov v podhorských a horských oblastiach.

Prostredie s vysokým obsahom pôvodného charakteru vyžaduje nielen vysoký stupeň kvalifikovaného poznania, ale aj vysokú mieru osobnej spôsobilosti v limitovaní a usmernení vlastnej tvorivej aktivity.

Z hľadiska vstupov do prostredia už pretvoreného sa zaoberáme pohľadom na krajinu z aspektu územného plánovania ako na komplexný systém vyžadujúci synergetický prístup a metódiu. Osídľovacie aktivity ľudí tvoria historicky i geograficky relatívne samostatný synsystém s možnosťou vlastných analýz. Sídlo a architektonický súbor môžeme chápať ako prvok komplexného systému a zároveň ako zložito hierarchizovaný súbor neustále sa zužujúcich synsystémov.

Pri analýze sídla sa dostávame do prostredia vytvoreného. Často sa stretávame s názorom, že environmentálna kvalita sídla spočíva v obsahu prírodných prvkov (ukazovateľ: plocha zelene/byvateľ...). My chápeme hierarchickú postupnosť sídlo----interiér budovy ako ekosystém----ekotop, ktorého bio-psycho-sociálnym obsahom je v predovšetkým človek a väčšie alebo menšie komunity ľudí. Ostatné živé organizmy sú sprievodnými ukazmi a znakmi charakterizujúcimi kvalitu istého stupňa prostredia.

Štandardné sídelné prostredie, vytvorené v období minulých štyridsiatich rokov, je výsledkom snahy ovládnuť prostredie a v ňom riadiť spoločnosť štandardizovaných ľudí. Agresivita ideológie sa dôsledne premietla do agresivity ľudí voči prostrediu vlastnej existencie i do vzájomných vzťahov. Vopred programovanú nekvalitu väčšinou ešte prevyšuje nekvalita realizácie, jej častá neúplnosť sa nahrádzala stabilizovanými improvizáciami.

Vo výučbe vychádzame zo skutočnosti, že prostredie s veľmi nízkou kvalitou nemôžeme zrušiť, musíme sa pokúsiť o pozitívne vstupy. Prostredie potrebuje advokáta, nevie samo artikulovať svoje potreby. V prípade bratislavskej Petržalky nevystačíme len s negatívnymi výsledkami analýz. V ateliérovej tvorbe hľadáme možnosti vkladania architektonických prvkov a štruktúr, ktoré by aktivovali nízku vnútornú energiu prostredia. Agresivitu, ktorá založila súčasný charakter prostredia, používame ako východisko pre obrátenú analógiu a skúšame napríklad "mierumilovne" intervencie pokojným tvaroslovím vidieckej architektúry.

Ekologický kolaps premietnutý do rozporu - uzatváranie sa do často extrémne individualizovaného bytu - úplná ľahostajnosť až deštruktívny vzťah k okoliu - skúšame nahradiť predstavou kontinuity prostredia. Medzi intímne prostredie bytu a úplné indiferentné prostredie (verejný priestor) systému hlavných komunikácií vkladáme ďalšie architektonické kategórie tvoriace predpolie bytu (poloverejný, polosúkromný priestor). Potrebným predpokladom, zatiaľ len vo forme ideálnej predstavy, je vrátenie oblasti stavebníctva či staviteľstva do sféry kultúry, kam v svetlejších obdobiach civilizácie patrila.

Ak metodicky postupujeme k zmenšovaniu "mierky" problematiky, dostávame sa k environmentálnemu hodnoteniu a zaraďovaniu stavebných a iných materiálov určených pre životné prostredie človeka. Problém spočíva v dvoch rovinách:

- zafažovanie globálneho prostredia ťažbou, výrobou a likvidáciou stavebných materiálov,
- pôsobenie materiálov na človeka v priebehu vzájomného kontaktu.

Vo výučbe upúšťame od podrobných prieskumov množstva merateľných škodlivín pri výrobe cementu, pálení keramických stavebnín, výrobe hliníka a podobne. Upozorňujeme viac na materiály, ktoré sú v cyklickom ekoenergetickom súlade s prostredím. Priamo vyťažené a len mechanicky spracované materiály sa spravidla chovajú harmonicky v celom cykle svojej existencie.

Autochtónna architektúra z kameňa vyťaženeho priamo na mieste po svojom zániku opäť splynie s prostredím. Stavby z nepáľenej hliny nezaťažia prostredie svojej existencie ani pri ťažbe, ani pri realizácii, užívaní i zániku. Drevo ako stavebný materiál predstavuje okrem svojich stavebno-konštrukčných charakteristík aj biochemicky zakonzervovanú slnečnú energiu, ktorú je schopné "vrátiť" späť do pôdy.

Spomenuté materiály sú vhodné i z hľadiska užívateľskej biokompatibility. Samozrejme, nie je reálna predstava, aby sa všetky stavebné aktivity obmedzili na používanie spomenutých materiálov. Poznaniu možností, ktoré pre architektonickú tvorbu a stavebníctvo ponúkajú, venujeme vo výučbe osobitnú pozornosť.

Do komplexu environmentálnej výchovy zahŕňame aj oblasť mimozmyslového vnímania. Analýzy architektonických priestorov ako dutinových rezonátorov geomagnetického žiarenia, tvarové žiarenie, mapovanie geopatogénnych zón (anomálií) sú najbližšie k objektívne merateľným a hodnotiteľným odborom.

Nosnou myšlienkou environmentálnej výchovy študentov a aplikácie ekologického prístupu k architektonickej tvorbe je dosiahnutie vzájomného súladu človeka, architektúry a prírodného prostredia. Architektúra je primárne vytvoreným prostredím človeka, ale i prvkom prostredia vyššieho rádu, t. j. sídla, krajiny. Pri takomto chápaní nevystačíme len s vedomosťami a poznatkami z vlastného vedného odboru, ale musí tu byť úzka vzájomná komunikácia a spolupráca so špecialistami z ďalších vedných odborov. Naším cieľom je naučiť absolventov pristupovať k architektonickej tvorbe ako k tvorbe prostredia a viesť pritom dialóg nielen s kolegami zo stavebných a inžinierskych profesií, ale aj s odborníkmi prírodovedného a humanitného zamerania.

Výsledkom takéhoto snaženia by mala byť tzv. synergická architektúra, ktorá koriguje negatívne vplyvy prostredia na človeka, optimalizuje jeho vytvorené prostredie a zároveň je organickou súčasťou prostredia sídla, krajiny, prírody.

